

PM 1998-11-03

Donald Broady och Urban Dahllöf, Uppsala universitet

Till Arbetsgruppen för försöksverksamhet med slopad timplan i grundskolan

**SYNPUNKTER PÅ UTFORMNING AV FORSKNINGSUPPDRAG
I ANSLUTNING TILL FÖRSÖKSVERKSAMHET
MED SLOPAD TIMPLAN I GRUNDSKOLAN**

Vi har av Margareta Linnell, Skolverket, blivit ombedda att lämna synpunkter på hur forskningsuppdrag skulle kunna utformas i anslutning till försöksverksamhet med slopad timplan i grundskolan. Övervägandena nedan - till vilka även docent Christina Gustafsson, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, har bidragit - är av allmän karaktär eftersom det ännu är oklart hur försöksverksamheten kommer att genomföras.

Uppgiften att studera förutsättningarna för och effekterna av en minskad central styrning av tidsanvändningen i skolan är intressant ur forskningssynpunkt. Tillgänglig tid tillhör de ramfaktorer som vi med säkerhet vet styr verksamheten i skolan. En försöksverksamhet med slopad timplan skulle erbjuda möjligheter till jämförelser mellan skilda undervisningssituationer med varierande grad och art av tidsstyrning.

PROBLEM

Bland de problem som är värda uppmärksamhet kan nämnas följande.

Att den centrala styrningen av tiden minskar kommer med nödvändighet att innebära att styrningen från annat håll ökar. Det bör undersökas hur exempelvis fördelningen av tid mellan ämnen och undervisningsmoment påverkas av läromedlen, av informella grupper inom lärarkollegiet, av hierarkier mellan skolämnena.

Om den garanterade samlade tidsramen för varje ämne avskaffas, kommer då de existerande hierarkierna mellan skolämnena att innebära att ämnen som matematik och engelska tenderar att tränga ut t.ex. ämnen av mer kulturorienterande karaktär eller estetisk-praktiska ämnen?

Vilken blir effekten för skilda grupper bland eleverna? Garanterad tid för varje ämne kan t.ex. förhindra somliga elever att välja bort "svåra" ämnen som de egentligen har behov av. Hur tillvaratas dessa elevers intressen om tidsstyrningen minskar?

Erfarenheter tyder på att minskad formell tidsstyrning kan få mindre effekter än man kanske kunde tro. Vid sidan av den formella styrningen existerar invanda principer för att fördela tiden, djupt rotade i lärares yrkespraxis, i läromedlens sekvensering av stoffet etc. Hur fungerar denna informella praktiska tidsstyrning?

Vad innebär minskad tidsstyrning för olika typer av undervisningsinnehåll? Det är härvidlag väsentligt att skilja mellan å ena sidan skolämnena av utpräglat kumulativ karaktär såsom matematik,

naturorienterande ämnen eller engelska, å andra sidan ämnen där det spelar mindre roll i vilken ordning stoffet tillägnas.

Kommer en minskad tidsstyrning att innebära att snabba eller lätt mätbara resultat prioriteras, till nackdel för mer långsiktiga eller mindre lätt mätbara resultat? Om tidsanvändningen helt och hållet överlåtes till lärarna ställs höga krav på deras förmåga att med is i magen invänta det slags kunskapsutveckling som tar tid.

Hur bokföres undervisningsinnehållet och tidsanvändningen? Denna bokföring kan skötas av läraren, av eleven eller av båda i samverkan. I bl.a. montessoriklasser finns intressanta erfarenheter av att låta elever sköta sin egen bokföring.

Hur sker individualiseringen? Tidsanvändning är härvidlag en faktor bland andra, som måste anpassas till stoffet, elevens behov och övriga förutsättningar för undervisningen. Vilka är lärarens strategier för att individualisera undervisningen i alla dessa avseenden?

Hittills har tiden i många avseenden betraktats som skolans tid eller lärarens tid. I vad mån innebär en förändrad tidsstyrning att tiden i högre grad blir elevens tid?

Åtskilligt lärande sker utanför skoltid, eller under lektionerna vid sidan av det som lärare och elever uppfattar som egentlig undervisning. Det finns en risk för att tidsmätningar och annan bokföring om den genomförs alltför snävt inte fångar in den tidsanvändning som resulterar i elevens samlade lärande. Det finns också en risk för att tidsmätningar tar fasta på formella kriterier, t.ex. vilket ämne som står på schemat en viss lektion, vilket inte alltid säger så mycket om vad tiden faktiskt används till.

GENOMFÖRANDE

För att studera problem som de ovan nämnda krävs en kombination av skilda forskningstraditioner och metoder.

I det aktuella fallet torde ingående studier av ett begränsat antal situationer och individer vara mer fruktbar än ytliga kartläggningar av survey-typ. Med andra ord är t.ex. etnografiska eller mikrosociologiska studier av enskilda skolklasser och enskilda lärare och elever att föredra framför enkäter till representativa urval. I det sistnämnda slaget av undersökningar är det svårt att hålla alla relevanta faktorer under kontroll.

Studierna bör fokusera vad som faktiskt sker. Exempel på tänkbara metoder är inträngande observationer av lektionsförlopp med utnyttjande av moderna inspelnings- och analystekniker, kartläggningar av hur elever disponerar tiden under en dag, studier av lärares strategier för och föreställningar om tidsanvändning.

En forskningsinsats får inte ta administrativa eller formella kategoriseringar såsom lektioner eller skolämnen för givna. Att ett visst ämne eller moment står på schemat är ingen garanti för att lektionstiden ägnas däråt. Dessutom visar studier av klassrumsinteraktion att eleverna ägnar sin tid åt många olika ting, inte alltid åt det läraren förväntar sig.

Nära till hands ligger att välja ut och jämföra ett antal skolmiljöer som skiljer sig åt med avseende på tidsstyrning. Det förefaller naturligt att somliga av forskningsinsatserna får denna komparativa karaktär. Man kan jämföra skolklasser eller elevgrupper som följer mer och mindre detaljerade och tvingande timplaner och som därmed representerar ett spektrum av "basmodeller" för tidsanvändning. Men i så fall är det väsentligt att tidsanvändning inte behandlas som oberoende variabel, utan i sitt

samspel med andra faktorer såsom elevens förutsättningar, stoffets karaktär, undervisningens sociala och kulturella betingelser etc. Det är inte tiden i sig som är intressant, utan tidsfaktorn i specifika situationer, exempelvis när elever i årskurs 2 arbetar med tiotalsovergångar i matematik. Först sedan ett antal sådana specifika situationer utforskats finns grund för generaliseringar.

Det är rimligt att det i anslutning till försöksverksamheten även skapas utrymme för forskningsinsatser som inte har komparativa syften. Vid komparation är det alltid svårt att hålla samtliga relevanta faktorer under kontroll. Det är svårt att jämföra, låt säga, skolklasser med friare och hårdare tidsstyrning i syfte att peka ut de skillnader dem emellan som kan förklaras av just tidsstyrningen. Därför tenderar studier av renodlad komparativ karaktär att bli ”grunda”, och de bör i detta fall kompletteras med studier som snarare är inriktade mot att blottlägga mekanismer i samband med tidsanvändning än mot att jämföra olika arter av tidsanvändning.

Komparation kan även ske mellan skilda tidpunkter, t.ex. i form av longitudinella studier av elevgrupper för att spåra förändringar.

RESULTAT

Det är orealistiskt att förvänta sig att forskningsinsatser i anslutning till försöksverksamheten med slopad timplan skall åstadkomma något enkelt svar på frågan om vad som är bäst, t.ex. huruvida elever generellt sett lär sig mer eller mindre när tidsstyrningen minskar. Vad man däremot kan förvänta sig är ökad kunskap om mekanismerna för elevers och lärares tidsanvändning i samspel med övriga faktorer av betydelse för lärandet, såsom elevernas skilda förutsättningar, skolmiljöers olikartade sociala och kulturella betingelser, skilda didaktiska traditioner, olika slags undervisningsinnehåll etc.

Vi förutsätter att den planerade försöksverksamheten utöver forskningsinsatserna kommer att åtföljas av utvärderings- och uppföljningsinsatser.

Donald Broady, professor
Inst f lärarutbildning
Uppsala universitet

Urban Dahllöf, professor emeritus
Pedagogiska institutionen
Uppsala universitet